

Uchwała z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 113/03

Sędzia SN Tadeusz Domińczyk (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Jacka L. przy uczestnictwie Anny L. o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 5 lutego 2004 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim postanowieniem z dnia 14 listopada 2003 r.:

"Czy sprawa o zmianę zawartego w wyroku orzekającym rozwód orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania zmierzająca do powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców i ograniczenia władzy rodzicielskiej drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka jest sprawą o ograniczenie władzy rodzicielskiej w rozumieniu art. 509 pkt 1 k.p.c.?"

podjął uchwałę:

Sprawa o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania, zmierzająca do powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców i ograniczenia władzy drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jest sprawą o ograniczenie władzy rodzicielskiej w rozumieniu art. 509 pkt 1 k.p.c.

Uzasadnienie

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało w sprawie wnioskodawcy Jacka L. o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej, na mocy którego wykonywanie

władzy rodzicielskiej nad małoletnią Katarzyną L. powierzone zostało jej matce Annie L., a wnioskodawca uprawniony został do współdecydowania o miejscu pobytu dziecka, organizacji jego wypoczynku, wyborze szkoły i zawodu oraz sposobie leczenia. Wnioskodawca, powołując się na zmianę okoliczności polegającą m.in. na zmianie, bez jego zgody i wiedzy, miejsca zamieszkania dziecka, wnosił o powierzenie jemu wykonywania władzy rodzicielskiej nad córką i ograniczenie władzy rodzicielskiej matki do współdecydowania o miejscu pobytu dziecka, organizacji jego wypoczynku, wyborze szkoły i zawodu oraz o sposobie leczenia.

Sąd Rejonowy w Gorzowie Wielkopolskim postanowieniem z dnia 12 sierpnia 2003 r. uwzględnił ten wniosek w całości.

Przy rozpoznawaniu apelacji uczestniczki Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim powziął przedstawioną w pytaniu wątpliwość, wskazując, że Sąd Rejonowy rozpoznawał sprawę początkowo w składzie trzyosobowym, z udziałem ławników, a następnie, na ostatnich trzech posiedzeniach, w składzie jednoosobowym, w którym zapadło zaskarżone orzeczenie co do istoty sprawy. Sąd odwoławczy wskazał na rozbieżność praktyki i poważną wątpliwość co do tego, w jakim składzie sąd powinien rozstrzygać sprawę o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej przez powierzenie jej wykonywania drugiemu z rodziców i ograniczenie, do określonych uprawnień, władzy tego, któremu dotychczas przysługiwała w całości (art. 509 pkt 1 k.p.c. w związku z art. 106 k.r.o.).

Sąd Okręgowy stwierdził, że można prezentować pogląd, iż skoro ustawodawca w art. 509 pkt 1 k.p.c., regulującym skład sądu w postępowaniu nieprocesowym i przewidującym wyjątki od zasady składu jednoosobowego, zaliczył do tych wyjątków jedynie sprawy o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej, to sprawy o zmianę orzeczenia ograniczającego władzę rodzicielską powinny być rozpoznawane według ogólnej zasady, w składzie jednoosobowym. Jednakże w ocenie tego Sądu bardziej przekonująca jest wykładnia art. 509 k.p.c. nawiązująca do regulacji zawartej w art. 106 k.r.o., który nie przewiduje żadnych ograniczeń co do zakresu zmiany zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 579 k.p.c., sprawy o zmianę zawartego w wyroku orzekającym rozwód rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej rozpoznaje sąd opiekuńczy w trybie nieprocesowym. Podstawę materialnoprawną orzekania sądu opiekuńczego stanowi art. 106 k.r.o. regulujący możliwość zmiany przez sąd opiekuńczy zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej i sposobie jej wykonywania, jeśli ze względu na zmianę okoliczności wymaga tego dobro dziecka. Konieczność wprowadzenia odrębnej regulacji w tym przedmiocie wynika z tego, że art. 577 k.p.c., uprawniający sąd opiekuńczy do zmiany swoich, nawet prawomocnych postanowień, jeśli wymaga tego dobro osoby, której dotyczą, nie mógłby mieć zastosowania do zmiany orzeczenia o władzy rodzicielskiej zawartego w wyroku rozwodowym, nie jest to bowiem orzeczenie sądu opiekuńczego. Sąd opiekuńczy, orzekając na podstawie art. 106 k.r.o. o zmianie zawartego w wyroku rozwodowym rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej, orzeka w tym przedmiocie po raz pierwszy.

Skład sądu w postępowaniu nieprocesowym reguluje art. 509 k.p.c., wobec czego w zakresie objętym tym przepisem nie ma zastosowania art. 47 k.p.c., dotyczący składu sądu w procesie.

Zgodnie z art. 509 k.p.c., w postępowaniu nieprocesowym zasadą jest rozpoznawanie spraw w składzie jednoosobowym, bez udziału ławników, a wyjątki od tej zasady ustawodawca wymienił wyczerpująco w punktach od 1 do 4 omawianego przepisu. Jednym z tych wyjątków, objętym punktem 1, są sprawy o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej, które są rozpoznawane w składzie trzyosobowym, z udziałem ławników. Zaliczenie do spraw rozpoznawanych w składzie ławniczym także spraw o ograniczenie władzy rodzicielskiej nastąpiło w wyniku zmiany dokonanej przez art. 1 pkt 82 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. nowelizującej kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 189); do tej chwili art. 509 pkt 1 k.p.c. obejmował tylko sprawy o pozbawienie władzy rodzicielskiej. Ustawodawca uznał zatem, że także sprawy o ograniczenie władzy rodzicielskiej wymagają rozstrzygnięcia z udziałem ławników, co powinno gwarantować wszechstronne rozważenie wszystkich okoliczności faktycznych, z uwzględnieniem dobra dziecka.

Na taki cel wprowadzenia składu ławniczego we wszystkich sprawach, w których przedmiotem rozpoznania jest możliwość pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej, wskazał Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 5

listopada 1973 r., III CZP 67/73 (OSNC 1974, nr 7-8, poz. 126) i stanowisko to należy podzielić w odniesieniu także do spraw o ograniczenie władzy rodzicielskiej, objętych obecnie przez art. 509 pkt 1 k.p.c.

Ustawodawca, wymieniając w omawianym przepisie sprawy o ograniczenie władzy rodzicielskiej jako sprawy rozpoznawane w składzie ławniczym, nie zdefiniował tego rodzaju spraw ani nie wymienił szczegółowo katalogu spraw mających taki charakter. Wynika to z zasad techniki legislacyjnej i nie może stanowić argumentu dla uzasadnienia stanowiska, że skoro w przepisie tym nie wymieniono spraw o zmianę orzeczenia o ograniczeniu władzy rodzicielskiej ani spraw o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia w tym przedmiocie, to sprawy takie rozpoznawane są według ogólnych zasad art. 509 k.p.c. w składzie jednoosobowym.

O tym, jaka sprawa jest sprawą o ograniczenie władzy rodzicielskiej, decyduje materialnoprawne określenie pojęcia „ograniczenie władzy rodzicielskiej”, a więc definicji tego pojęcia należy szukać w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Ustawodawca posłużył się nim w art. 58 § 1 i art. 107 § 1 k.r.o., nie definiując go jednak. Wskazał jedynie, że sąd w wyroku rozwodowym albo w okolicznościach określonych w art. 107 k.r.o. może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień wobec osoby dziecka. W art. 109 k.r.o. pojęcie ograniczenia władzy rodzicielskiej nie zostało natomiast w ogóle użyte, choć powszechnie przyjmuje się, że zarządzenia, jakie może wydać sąd na podstawie tego przepisu, stanowią ograniczenie władzy rodzicielskiej w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Jak wynika z art. 95 § 1 oraz art. 98 § 1 k.r.o., władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz wykonywania uprawnień i obowiązków jego przedstawiciela ustawowego. W doktrynie przyjmuje się powszechnie, że o ograniczeniu władzy rodzicielskiej można mówić wówczas, gdy dochodzi do ingerencji sądu w jej wykonywanie i w wyniku tej ingerencji następuje zmiana władzy rodzicielskiej, polegająca na zmniejszeniu jej zakresu w stosunku do zakresu przewidzianego we wskazanych wyżej przepisach.

Nie ulega wątpliwości, że orzeczenie o władzy rodzicielskiej wydane na podstawie art. 58 § 1 k.r.o. i polegające na powierzeniu jej wykonywania jednemu z

rodziców, a ograniczeniu władzy drugiego do określonych uprawnień i obowiązków w stosunku do osoby dziecka, zawiera oba powyższe elementy. W wyniku ingerencji sądu dochodzi do ograniczenia władzy rodzicielskiej tego z rodziców, któremu jej nie powierzono i którego władza ograniczona została jedynie do określonych w wyroku rozwodowym uprawnień i obowiązków. Takie stanowisko prezentowane jest obecne na gruncie art. 58 § 1 k.r.o. zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie (porównaj m.in. uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNCP 1968, nr 5, poz. 77 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1971 r., III CZP 69/71, OSNCP 1972, nr 3, poz. 49).

Tak samo należy ocenić skutki, do jakich może dojść w wyniku ingerencji sądu rozpoznającego sprawę wszczętą na podstawie o art. 106 k.r.o. i zmierzającą do zmiany zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej, jeśli zmiana ma polegać na jakimkolwiek ograniczeniu tej władzy jednego lub obojga rodziców, w stosunku do regulacji zawartej w wyroku rozwodowym oraz we wskazanych wyżej przepisach art. 95 § 1 i art. 98 § 1 k.r.o. Dotyczy to przykładowo dalszego ograniczenia władzy rodzicielskiej tego z rodziców, któremu jej nie powierzono, ograniczenia władzy rodzicielskiej obojga rodziców na podstawie art. 109 k.r.o., powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej temu z rodziców, który na mocy wyroku rozwodowego miał ją dotychczas ograniczoną i ograniczenia władzy drugiego, który do tej pory posiadał ją w pełnym zakresie. We wszystkich tych wypadkach dochodzi, w wyniku ingerencji sądu, do zmniejszenia zakresu władzy rodzicielskiej, jaka dotychczas przysługiwała jednemu lub obojgu rodzicom, a zatem do ograniczenia tej władzy. Uznać więc trzeba, że sprawy w tym przedmiocie są sprawami o ograniczenie władzy rodzicielskiej w rozumieniu art. 509 pkt 1 k.p.c.

Taka wykładnia uwzględnia cel art. 509 pkt 1 k.p.c., jakim jest poddanie kolegialnej ocenie, z udziałem ławników, spraw o istotnym znaczeniu społecznym, w których nadrzędne znaczenie ma dobro dziecka, a ustalone okoliczności faktyczne dotyczące wykonywania władzy rodzicielskiej powinny być poddane wnikliwej i wszechstronnej ocenie. Oceny takiej wymagają nie tylko sprawy o ograniczenie władzy rodzicielskiej w ścisłym znaczeniu, lecz także sprawy o zmianę orzeczenia w tym przedmiocie, jeśli zmiana ma polegać na ograniczeniu władzy rodzicielskiej w stosunku do zakresu dotychczas przysługującego rodzicom lub jednemu z nich. Podkreślić trzeba, że – jak wskazano wyżej – w sprawie o zmianę

zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej, sąd opiekuńczy orzeka po raz pierwszy, a zatem po raz pierwszy ustala i ocenia sytuację dziecka, dotychczasowy sposób wykonywania przez rodziców władzy rodzicielskiej oraz wszystkie pozostałe okoliczności mające istotne znaczenie dla dobra dziecka i decydujące o możliwości ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego lub obojga rodziców. Zakres ustaleń i oceny sądu musi być więc taki sam, jak przy rozpoznawaniu każdej innej sprawy, w której może dojść do ograniczenia władzy rodzicielskiej, toteż nie ma żadnych powodów, z punktu widzenia celu art. 509 pkt 1 k.p.c., by skład w sprawie o ograniczenie władzy rodzicielskiej *sensu stricto* różnił się w sprawie o zmianę zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej, zmierzającą do ograniczenia władzy rodzicielskiej jednego lub obojga rodziców.

Jak podkreślił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 listopada 1973 r., III CZP 67/73, o składzie sądu decyduje nie rodzaj wydawanego orzeczenia, lecz przedmiot rozpoznania. Dlatego sprawę, której przedmiotem jest zmiana zawartego w wyroku rozwodowym orzeczenia o władzy rodzicielskiej jednego lub obojga rodziców przez jej ograniczenie w stosunku do stanu dotychczasowego, rozpoznaje sąd w składzie ławniczym niezależnie od tego, jakie zapadnie orzeczenie końcowe.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 k.p.c. rozstrzygnął przedstawione zagadnienie, jak w uchwale.